

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ukraina kodanikuühiskonna olukord Ukraina Euroopa-püüdluste valguses”

(omaalgatuslik arvamus)

(2015/C 012/07)

Raportöör: **Andrzej Adamczyk**

27. veebruaril 2014 otsustas Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee vastavalt kodukorra artikli 29 lõikele 2 koostada omaalgatusliku arvamuse järgmises küsimuses:

„Ukraina kodanikuühiskonna olukord Ukraina Euroopa-püüdluste valguses”

Asjaomase töö ettevalmistamise eest vastutav välissuhete sektsioon võttis arvamuse vastu 18. septembril 2014.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee võttis täiskogu 502. istungjärgul 15.–16. oktoobril 2014 (16. oktoobri istungil) vastu järgmise arvamuse. Poolt hääletas 173, vastu hääletas 2, erapooletuks jäi 15.

1. Järeldused ja soovitused

1.1 Komitee peaks aktiivselt edendama Ukraina poliitilist, sotsiaalset ja majanduslikku konsolideerimist, sh Donetski ja Luganski piirkonna praeguse konflikti rahumeelset lahendamist. Komitee tegevus Ukrainas toetab demokratiseerimisprotsessi, territoriaalset terviklikkust ning sotsiaal- ja kodanikuühiskonna dialoogi kõigi avalik-õiguslike ja representatiivsete sidusrühmadega.

1.2 Eesmärk on kutsuda koostöös osalema lai läbilõige Ukraina kodanikuühikonnast ja kaasata ka need, kes on jäänud hiljutiste poliitiliste ümberkorralduste ja ELile lähenemise taustal skeptiliseks või vaenulikuks.

1.3 Lisaks on soovitatav kahepoolsetel alustel edasi arendada koostööd ELi ja Ukraina partnerorganisatsioonide vahel, pöörates eritähelpanu suutlikkuse suurendamisele, headele tavadele ning sotsiaal- ja kodanikuühiskonna dialoogi tugevdamisele.

1.4 Assotsieerimislepingu kohaselt peaks komitee aitama kaasa Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee liikmetest ning Ukraina kodanikuühiskonna esindajatest koosneva kodanikuühiskonna platvormi loomisele. Põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduspiirkonna lepingu alusel moodustatakse samalaadne organ, et täita nõue luua kodanikuühiskonna järelevalvemehhanism. Mõlemad organid peaksid tegema võimalikult tihedat koostööd.

1.5 Komitee tegeleb teavitustegevuse väljatöötamisega sellistes küsimustes nagu assotsieerimislepingu täitmise tagajärjed Ukrainas, samuti Euroopa integratsioon, ELi institutsioonid ja ühenduse õigustik.

1.6 Ukraina kodanikele tuleks kaotada viisanõuded niipea kui tehniliselt võimalik, et edendada inimestevahelisi kontakte ja aidata suurendada usaldust.

1.7 Ukraina võimalikud väljavaated Euroopas tuleks ametlikult lisada ELi päevakorda.

2. Idapartnerlus: Euroopa naabruspoliitika idamõõde kui Ukraina Euroopa-püüdluste institutsiooniline raamistik

2.1 Viimastel kuudel Ukrainat kõigutanud pöördelised sündmused said alguse üldsuse reageeringust valitsuse otsusele peatada ettevalmistused assotsieerimislepingu allakirjutamiseks, mis oli kavas idapartnerluse raames.

2.2 Lisaks kahepoolsete assotsieerimislepingute sõlmimisele, millega vahetatakse välja partnerlus- ja koostöölepingud, on idapartnerluse kahepoolse suuna eesmärk lihtsama viisavabadusrežiimi saavutamine ja valdkondliku koostöö arendamine, pakkudes partnerriikidele mh võimalust osaleda ELi programmides ja ametites. See hõlmab ka institutsioonide tervikliku ülesehitamise programmi, mille näol on tegu partnerriikide haldussuutlikkuse suurendamiseks kavandatud vahendiga, hõlbustamaks reformide ja assotsieerimislepingute sätete rakendamist. Idapartnerluse mitmepoolne mõõde rajaneb neljal mitmepoolsel platvormil (demokraatia, hea valitsemistava ja stabiilsus; majandusintegratsioon ja lähenemine ELi poliitikale; energiapuudus; inimestevahelised kontaktid), mille eesmärk on koostöö edendamine nii ELi liikmesriikide ja partnerriikide kui ka partnerriikide endi vahel.

2.3 Idapartnerluse üks prioriteet on nii partnerriikide kui ka ELi kodanikuühiskonna kaasamine selle rakendamisse. Selle sihiga loodi 2009. aasta novembris idapartnerluse kodanikuühiskonna foorum, milles osaleb ka Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee.

2.4 Idapartnerluse poliitika on aga mõne riigi ootamatute suunamuutuste ja Ukrainas aset leidnud tõsiste sündmuste tulemusena jõudnud ristteele. Viimasel aastal on idapartnerlus seisnud silmitsi raskustega nii mõneski riigis, mis siiani oli teinud suurimaid edusamme assotsieerimislepingu sõlmimise suunas. Peamiselt on see tingitud Venemaa püüdlustest takistada partnerriikide tihedamaid sidemeid ELiga.

2.4.1 Ehkki Armeeniaga on jõudnud lõpule läbirääkimised assotsieerimislepingu, sh põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu üle, ei saanud neid dokumente parafeerida, kuna 2013. aasta septembris teatas Armeenia kavatsusest ühineda Venemaa algatatud Euraasia tolliliiduga.

2.4.2 Vaatamata Vene-poolsele survele ja kahele kaotatud piirkonnale (Abhaasia ja Lõuna-Osseetia), mis on praegu Venemaa kontrolli all, on Gruusia pühendunud Euroopa tee ja kinnitanud seda assotsieerimislepingu, sh põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu parafeerimisega idapartnerluse tippkohtumisel 2013. aasta novembris ja allakirjutamisega 2014. aasta juunis.

2.4.3 Moldova, kes samuti allkirjastas Vilniuses parafeeritud assotsieerimislepingu, on samuti Venemaa surve all, sest viimane on paigutanud oma relvajõud Transnistriasse ja kontrollib praegu seda piirkonda. Moldovas Gagauusia autonoomses piirkonnas toimus samuti Venemaa toetusel ebaseaduslik referendum, mille tulemused näitasid poolehoidu Euraasia tolliliiduga ühinemisele.

2.4.4 Põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu üle kõneluste alustamise eeltingimus on kuulumine WTOsse; seepärast ei saa läbirääkimisi alustada Aserbaidžaan ja Valgevenega, kes ei ole WTO liikmed. Lisaks jäävad Valgevene tõsiste demokraatiapuudujääkide tõttu ELi kahepoolsed suhted selle riigiga kriitilise dialoogi tasemele.

2.4.5 Venemaa järel on Ukraina suuruselt ja tähtsusest teine endine nõukogude vabariik, mis Euroopa-meelse suuna võtmisel kaotas Venemaa anneksiooni tagajärjel kontrolli Krimmi ja Sevastopoli üle ning on langenud Venemaa edasise sabotaaži ja õõnestustegevuse ohvriks. Venemaa tegevus on äärmiselt drastiline näide välissekkumise kohta, mis peale Ukraina territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse ohustamise mõjub ääretult kahjulikult ka kodanikuühiskonnale ja selle organisatsioonidele. Selline tegevus on lisaks rahvusvahelise õiguse jämedale rikkumisele ka vastuolus kahe põhimõttega, mis on suveräänsete riikide vaheliste suhete vundamendiks. Esiteks ei tohi piire jõudu kasutades muuta ja teiseks võivad riigid ilma välise sekkumiseta ise langetada otsuseid oma tuleviku kohta.

3. Ukraina kodanikuühiskonna Euroopa-püüdlused

3.1 2004. aasta oranž revolutsioon aitas kaasa ulatuslikule demokraatiseerumisprotsessile ja õigusriigi kehtestamisele Ukrainas – vähemalt teatud ajaks – ja meediavabadusele, mida siiani pole rikutud. Sellele lisandusid tihedamad sidemed ELiga.

3.1.1 2005. aastal võeti vastu ELi ja Ukraina tegevuskava, mis tugines 1998. aasta ELi ja Ukraina partnerlus- ja koostöölepingule. 2007. aastal algasid läbirääkimised assotsieerimislepingu üle. Idapartnerluspoliitika vastuvõtmisel 2009. aasta mais sai nimetatud koostöö uue tõuke.

3.1.2 Tihedamad sidemed ja tõelise koostöö sisseviimine mitmes valdkonnas, nagu ka oranžile revolutsioonile järgnenud kõikehõlmav entusiasm pani märkimisväärset osa elanikkonnast ja paljusid kodanikuühiskonna organisatsioone mõtlema, et oodatav ELi-liikmesus on Ukraina jaoks enesestmõistetav ja juba ette ära otsustatud ning sõltub üksnes ümberkorralduste ja Euroopa normidega kohanemise graafikust ja kiirusest.

3.1.3 Idapartnerlus ei pakkunud ELiga ühinemist pikemas perspektiivis, nagu Ukraina lootis, ning see põhjustas pettumust ja nõrdimust Euroopa suuna pooldajates; pealegi halvendas olukorda järk-järguline lahtiütlemine oranži revolutsiooni demokraatiavõitlustest, majandusolukorra allakäik ja kasvavad sotsiaalsed probleemid.

3.1.4 Üldsuse rahulolematuse, mis kodanikuühiskonna organisatsioonide puhul väljendus apaatiats, halvenes oranži revolutsiooni liidrite – president Viktor Juštšenko ja peaminister Julia Tšmošenko – suurenevate lahkkelide taustal. Mõnikord halvasid need konfliktid otsuste langetamist Ukraina põhiseaduse ebapraktiliste sätete tõttu. Ülemaailmse majanduskriisi kumuleerimine ja president Viktor Janukovõtši (valiti 2008. aastal) suutmatu poliitika raskendasid olukorda veelgi.

3.2 Komitee on pikka aega püüdnud edendada Ukrainaga aktiivset koostööpoliitikat. Ent halvenev poliitiline ja sotsiaalne õhkkond ning partnerorganisatsioonide pettumine liitumisväljavaadete puudumises tõi kaasa suhete teatud paigalseisu aastatel 2011–2012, Ukraina poolel tegevus soikus ja kadus huvi suhete vastu.

3.3 Pärast assotsieerimislepingu parafeerimist 2012. aasta detsembris ning intensiivseid jõupingutusi ja läbirääkimisi eesmärgiga allkirjastada leping 2013. aasta novembris idapartnerluse tippkohtumisel Vilniuses, tekkis meie Ukraina partnerites taas huvi koostöö vastu ja taastusid aktiivsed sidemed Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteega.

3.4 Ent uuenenud kontaktid osutasid, et sotsiaalpartnerid nii töövõtjate kui ka ametiühingute poolt olid assotsieerimislepingu allkirjastamise küsimuses eri arvamusel. Sellele vaatamata esitasid väga paljude valdkondade VVOD ja muude huvipoolte esindajad suhteliselt ühtse Euroopa-meelse seisukoha.

3.5 Hoolimata vastvõetud seisukohast ja assotsieerimislepingu allkirjutamise üle toimunud läbirääkimiste loodetud tulemustest valmistas nii kodanikuühiskonna organisatsioonide kui ka valitsuse esindajatele üllatuse Ukraina valitsuse ja presidendi kantselei otsus katkestada kõnelused ja peatada ettevalmistused assotsieerimislepingu allkirjutamiseks.

3.6 Asjaolu, et kõnelused katkestati ootamatult, ilma nähtava põhjuseta mõni päev enne Vilniuse tippkohtumist ja et lisaks esitas Ukraina valitsus üllatava ettepaneku pidada ELiga edaspidi läbirääkimisi Venemaa osalusel, andsid tõuke Ukraina kodanikuühiskonna kiirele koondumisele, et väljendada ühemõttelist toetust Ukraina Euroopa-suunale.

3.7 Euromaidan oli tõenäoliselt ajaloo suurim demonstratsioon Euroopa integratsiooni toetuseks, ja kõigi aegade pikim, mida peeti niivõrd kindla veendumusega. Hiljem liitusid demonstrantidega jõud, kes esitasid ka poliitilisi nõudmisi režiimi muutmiseks. Neile vastati vägivaldse mahasurumisega, mis põhjustas inimohvrid. Demonstratsioonide tulemusena toimusid poliitilised muutused, mida kasutati ettekäändena edasiste draamatiliste ja traagiliste sündmuste provotseerimiseks.

3.8 Pärast edukaid presidendivalimisi näib olevat selge, et tihedate sidemete loomine ELiga on uue valitsuse üks prioriteet. Sellist muutust tuleb loomulikult käsitleda Euromaidani ja Ukraina kodanikuühiskonna tohutu kordaminekuna. Aeg näitab, kas üldine olukord stabiliseerub kogu Ukraina territooriumil ja kas kodanikuühiskonna organisatsioonidel on poliitilistest ümberkorraldustest kasu.

3.9 Poliitilistesse muutustesse suhtumine ja arvamus neist jääb Ida-Ukraina kodanikuühiskonna hulgas ebaselgeks seni, kuni piirkonnas tegutsevad relvastatud palgasõdurid ja mässajad ning sõnavabadus on ohus. Tuleb siiski märkida, et riigi idaosa olid Euromaidanil arvukalt esindatud.

4. Assotsieerimislepingu ning põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu allakirjutamise mõju

4.1 ELi ja Ukraina assotsieerimislepingu näol on tegu uue põlvkonna lepinguga, mis on loodud idapartnerluse raames koostööd tegevate riikide hüveks ja pakub koostöö arendamiseks siduvaid sätteid peaaegu kõigis valdkondades. Assotsieerimislepingus esitatakse Ukraina reformide kava, mille aluseks on seadusandluse igakülgne ühtlustamine ELi normidega.

4.2 Peale põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu, mis on märkimisväärselt norme ja eeskirju mõjutav kaubandusleping, hõlmab koostöö järgmisi peamisi valdkondi: õigus, õigusriik, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemine, välispoliitika ja julgeolek, avaliku halduse reform, tööhõive, sotsiaalpoliitika, võrdsed õigused ja võimalused, tarbijakaitse, tööstuspoliitika ja ettevõtlus, energeetika, transport ja keskkond. Assotsieerimislepingu rakendamine koos põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepinguga tähendab seda, et Ukraina peab viima oma seadusandluse kooskõlla umbes 85 protsendiga ühenduse kaubandus- ja majandusalasest õigustikust.

4.3 Assotsieerimisleping kirjutati alla 27. juulil 2014 ja ratifitseeriti seejärel Euroopa Parlamendis ja Ukraina ülemraedas 16. septembril, mis võimaldab alustada esialgse rakendamisega veel enne, kui ELi kõik 28 liikmesriiki on selle ratifitseerinud. Ent lepingu osaks oleva põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu rakendamine lükkub aasta lõpuni edasi, ehkki ELi leebemad kaubanduseeskirjad Ukrainast pärit kaupadele jäävad kehtima.

4.3.1 Lepingu rakendamine näeb ette, et arvamuste vahetamiseks luuakse ühisorgan – kodanikuühiskonna platvorm –, kuhu kuuluvad komitee liikmed ja Ukraina organiseeritud kodanikuühiskonna esindajad. Arvestades asjaolu, et leping hõlmab väga erinevaid küsimusi, peaks platvormis võimalikult hästi olema esindatud kogu kodanikuühiskond ja seega peaksid sinna kuuluma nii sotsiaalpartnerite kui ka muude sidusrühmade esindajad.

4.3.2 Lisaks teabevahetus- ja arutelufoorumi pakkumisele on platvormi eesmärk jälgida assotsieerimislepingu rakendamist ning esitada organiseeritud kodanikuühiskonna ettepanekuid ja seisukohti.

4.3.3 Kodanikuühiskonna platvorm kehtestab ise oma töökorra. Komitee ja Ukraina esindajate vahel on käimas kõnelused selle organi loomise ja liikmesuse korraldusliku külje üle. Kavas on rakendada järgmiseid aluspõhimõtteid.

— Euroopa ja Ukraina esindajaid on võrdsel arvil.

— Liikmete ametiaeg on 2,5 aastat, mil korraldatakse viis koosolekut.

— Platvormil on kaks kaasesimeest, mõlemalt poolt üks, ja nad valitakse ametisse 2,5 aastaks.

— Platvormi liikmete valimise menetlus peab olema täiesti läbipaistev.

— Platvormi koosolekud peavad olema avatud ka neile kodanikuühiskonna organisatsioonidele, millel puudub platvormis oma esindaja.

4.3.4 Põhjalik ja laiaulatuslik vabakaubandusleping näeb samuti ette kodanikuühiskonna järelevalvemehhanismi loomise üks aasta pärast selle jõustumist. Sel eesmärgil loodav organ peaks tegema võimalikult tihedat koostööd kodanikuühiskonna platvormiga.

5. Ukraina kodanikuühiskonna tulevikuväljavaated ja komitee roll selles

5.1 Komitee peaks aktiivselt edendama Ukraina poliitilist, sotsiaalset ja majanduslikku konsolideerimist, sh Donetski ja Luganski piirkonna praeguse konflikti rahumeelset lahendamist. Kui olukord Ukrainas stabiliseerub ja välisinterventsiooni oht ning relvastatud rühmituste lõkkele puhutud konflikt möödub, saab organiseeritud kodanikuühiskonna olukord selgemaks nii organisatsioonidesiselt kui ka seoses Ukraina Euroopa-püüdlustega.

5.1.1 Ukrainas toimuvad praegu murrangulised poliitilised ümberkujundused, sh põhiseaduslik reform, mis võivad osutada pöördelisemateks kui oranži revolutsiooni järgsed muutused. See võib tuua kaasa ümberstruktureerimisi ja Ukraina asutuste staatuse ning tavade muutusi nii sotsiaaldialoogi kui ka valitsuse ja kodanikuühiskonna vahelise dialoogi osas. Protsessi peaks hõlbustama Ukraina seadusandluse muutmine, võimaldades veelgi kaasavamalt sotsiaal- ja kodanikuühiskonna dialoogi korraldust ehtsate ja sõltumatute organisatsioonide vahel. Komitee jälgib arenguid ja seda, millise seisukoha võtavad meie partnerorganisatsioonid nende muutustega seoses.

5.1.2 Nii enne Euromaidani algust kui ka demonstratsioonide ajal seati küsimärgi alla mõne meie partnerorganisatsiooni usaldatavus ja sõltumatus. See käivitas muutusteprotsessi mõne organisatsiooni tegevusviisides, mis eeldusel, et tegu pole ainult pinnapealsete muutustega, võivad aidata taastada avalikkuse usaldust nende organisatsioonide vastu. Eriti just mõned ametiühingud ja tööandjaorganisatsioonid tundusid üldsuse ja VVOde jaoks valitsuse käepikendusena ja neil ei lubatud liituda kodanikuühiskonnaga.

5.1.3 Komitee on valmis tihendama kahepoolseid kontakte partnerorganisatsioonidega nii Ukrainas kui ka Venemaal, et aidata parandada sidemeid nende kodanikuühiskondade vahel eesmärgiga normaliseerida mõlema riigi vahelisi suhteid.

5.2 Komitee tegevuse aluseks Ukrainas on põhimõtte toetada riigi demokratiseerimisprotsessi, territoriaalset terviklikkust ning sotsiaal- ja kodanikuühiskonna dialoogi kõigis avalik-õiguslikes ja representatiivsetes sidusrühmades. Komitee peab esmatähtsaks suhteid oma loomulike partnerite, st Ukraina kodanikuühiskonna organisatsioonidega.

5.3 Eesmärk on kutsuda koostöös osalema võimalikult lai läbilõige Ukraina kodanikuühiskonnast ja kaasama ka need, kes on jäänud hiljutiste poliitiliste ümberkorralduste ja ELile lähenemise taustal skeptiliseks või vaenulikuks, tagades niiviisi, et kõrvale ei jäeta ühtegi olulist ja representatiivset organisatsiooni. Idapartnerluse kodanikuühiskonna foorumi riiklik platvorm ning riiklik kolmepoolne sotsiaal- ja majandusnõukogu aitavad valida partnerorganisatsioone.

5.4 Lisaks on soovitatav arendada kahepoolsetel alustel edasi koostööd ELi ja Ukraina partnerorganisatsioonide vahel, pöörates eritählepanu suutlikkuse suurendamisele, heade tavade jagamisele ning sotsiaal- ja kodanikuühiskonna dialoogi tugevdamisele. Piiriülene koostöö on üks vahend, mida saab sel eesmärgil kasutada.

5.5 Lisaks institutsioonilisele tegevusele, mis toimub assotsieerimislepingu, pikemas perspektiivis ka põhjaliku ja laiaulatusliku vabakaubanduslepingu alusel, kaasatakse komitee tulevikus laiemasse teavitustegevusse selle kohta, millist mõju avaldab Ukrainale nende lepingute rakendamine ja Euroopa integratsioon, kuidas tegutsevad Euroopa institutsioonid ja milline on ühenduse õigustik.

5.6 Kuna meedias puudub usaldusväärne teave või levitatakse lihtsalt valeinformatsiooni, mis johtub kas puudulikest teadmistest ELi kohta või Venemaa intensiivsest propagandast, on vaja kavandada regulaarset koostööd ajakirjanike ja meedialiitudega.

5.7 Ukraina partnerorganisatsioonidega koostöö tegemine, et hõlbustada juurdepääsu usaldusväärsele teabele ja edastada sellist teavet kõigile kodanikuühiskonna rühmadele, võib osutada Ukraina Euroopa-püüdluste valguses otsustavaks. Kogemused näitavad, et assotsieerimislepingu allakirjutamine, ratifitseerimine ja rakendamine võivad tõepoolest osutada probleemseks ning et on mitmeid sise- ja välistegureid, mis võivad anda tagasilöögi kodanikuühiskonna organisatsioonide Euroopa-meelsusele, kui ei saavutata kõiki sotsiaalseid rühmi kaasav üldine konsensus.

5.8 Märkimisväärselt suur osa Ukraina elanikest ei ole kunagi piiri taga käinud ja välismaal käijate sihtriik on enamjaolt Venemaa. Üks põhjus, mis pealegi on Ukraina ühiskonnale märkimisväärselt koormaks, on jätkuv viisanõue ELi riikide külastamiseks. Sujuvama viisade taotlemise menetluse sisseviimine on loomulikult tähtis, kuid kohustus saada viisa enne ELi reisimist ei kasvata usaldust ja raskendab tunduvalt kontaktide loomist inimeste vahel.

5.9 Ukraina ühiskonna teatud rühmade euroskeptitsism ja entusiasmi puudumine sidemete tihendamiseks ELiga on tingitud liitumisväljavaate puudumisest. Praegu ei ole aeg käsitleda liitumisläbirääkimiste alustamise küsimust, kuid asjaolu, et see teema kogu aeg ja pidevalt ELi päevakorrast puudub, tähendab, et assotsieerimislepingule rajanevaid reforme mõistab teatud osa ühiskonnast kuluka kapriisina, mis juhib Ukraina ummikusse. Eriti tuntav on see Ida-Ukrainas, kus ELi peetakse ohuks sotsiaalsetele ja majandushuvidele.

Brüssel, 16. oktoober 2014.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Henri MALOSSE
